

Nəsib bəy Yusif bəy oğlu Yusifbəyli 1881-ci ildə Gəncədə anadan olub. Qədim milli və tarixi ənənələr yaşadılan Gəncədə XIX əsrin 80-ci illərində nüfuzlu ailələrdən biri də Nəsib bəyin atası Yusif bəy Yusifbəylinin ocağı idi. Sankt-Peterburqda ali təhsil almış Yusif bəy Yusifbəylinin həyat yoldaşı Cəmilə xanım məşhur Xanbudaqovlar nəslindən idi. Onun atası Böyük bəy Xanbudaqov 1840-ci ildə Şəkidən Gəncə yaxınlığında Borsunlu kəndinə köçərək orada məskunlaşdır.

Gəncə klassik gimnaziyasını bitirdikdən sonra 1902-ci ildə Odessa Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olan Nəsib bəy Yusifbəyli təhsil almaqla bərabər, həm də milli azadlıq hərəkatına qoşulub, azərbaycanlı tələbələrin "Həm-yerilər" təşkilatının rəhbərlərindən birinə çevrilib. Universitetdə baş verən hadisələrə görə tədris ocağı bağlanır, feal tələbələr ciddi təqiblərlə üzləşirlər. Nəsib bəy Yusifbəyli çar xəfiyyələrinin təqibindən yaxa qurtarmaq üçün 1906-ci ildə Krimin Bağçasaray şəhərinə köçüb, böyük tatar mütəfəkkiri və publisisti İsmayıllı bəy Qaspıralının (1851-1914) "Tərcüman" qəzetində çalışıb. İctimai-siyasi mövzulu məqalələri ilə oxucu auditoriyası qazanan Nəsib bəy Yusifbəyli Qaspıralının qızı Şəfiqə xanımla (1886-1975) ailə qurub. Bu nikahdan Niyazi və Zəhra adlı iki övladı olan Nəsib bəy buradakı təqiblərdən yaxa qurtarmaq üçün İstanbula köçüb (1908), publisistik fəaliyyətə bərabər, həm də "Türk dərnəyi" cəmiyyətinin təşkililə ilə məşğul olub. Bir il sonra Vətənə dönüb, Gəncə şəhər bələdiyyesində çalışıb. 1911-ci ildə "Mədrəseyi-ruhaniyyə" məktəbində çalışıb, "Molla Nəsrəddin" jurnalına və qəzetlərə məqalələr göndərib, "Müsəlman xeyriyyə cəmiyyəti", "Müsəlmanların maariflənməsi cəmiyyəti", "Aktyorlar cəmiyyəti"nin fəaliyyətində yaxından iştirak edib. Bu zaman Məmməd Əmin Rəsulzadə ilə tanış olub və ictimai-siyasi fəaliyyətə başlayıb.

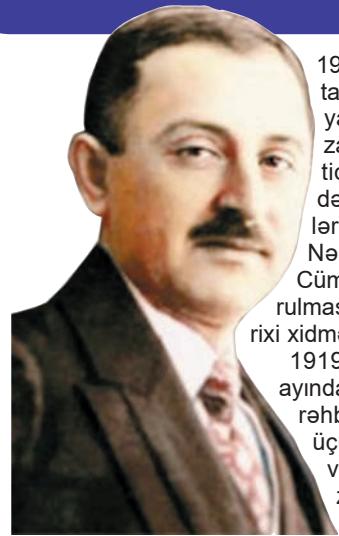
Bu illər ərzində, sözün həqiqi mənasında, qisa bir ömrə siğmayan ictimai-siyasi işlər görüb. Mirzə Fətəli Axundovun anadan olmasının 100 il-iliyi münasibətlə Gəncədə Azərbaycan dilində ilk kitabxana tesis edib. "Türk Sosial-Federalist İnkilabi Komitəsi" adı ilə fəaliyyətə başlamış (1905) təşkilatın əsasında qardaşı Həmid bəy Yusifbəyli, Əlekber bəy Rəfibəyli, Ələsgər bəy Xasməmədovla birlikdə "Qeyrət" təşkilatını yaradıb.

Azərbaycanın taleyində son dərəcə mühüm rol oynayan Gəncə Milli Komitəsinin sədri kimi fəaliyyət göstərib. Mühüm hadisələr tarixi kimi, onun həyatında 1917-ci ilin izi qalıb. Belə ki, fevral burjua inqilabından sonra dərin siyasi-hüquqi təfəkkür sahibi olan Nəsib bəy "Türk Ədəmi-Mərkəziyyət" partiyasını yaradıb.

Rusiya Müəssisler Məclisinə (Parlamentinə) Gəncədən üzv seçilən Nəsib bəy Yusifbəyli 1918-ci il aprelin 22-də elan olunmuş Zaqqafqaziya Demokratik Federativ Respublikasının xalq maarifi naziri təyin edilib. Həmin il mayın 27-də Tiflisde yaradılmış Milli Şuranın üzvü olan Nəsib bəy, Fətəli xan Xoyskinin təşkil etdiyi Hökumət Kabinetində de mehz xalq maarifi və dini etiqad naziri vəzifəsini icra edib.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulularından olan Nəsib bəy Yusifbəyli çağdaş milli dövlətçilik tarixinə "Müstəqil Azərbaycan" ideyasının mülliifi və onu gerçəkləşdirən görkəmli siyasi və dövlət xadimlərindən biri kimi daxil olmuşdur. O, həm də XX əsr Azərbaycan təhsil, elm və mədəniyyəti tarixinə şanlı səhifələr yazımış böyük maarifçi, gələcək nesilləre örnek olan əsl milli ziyan kimi tanınmışdır. Milli hökumətə bir ilə yaxın rəhbərlik etmiş Nəsib bəyin adı Xalq Cümhuriyyətinin banilerindən olan Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimərđan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Həsən bəy Ağayev kimi məşhur dövlət xadimlərinin adları ilə yanaşı çəkilir.

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN GÖRKƏMLİ SİYASI XADİMI

1918-ci il 28 may tarixli "İstiqlal Bəyannaməsi"ni imzalayan səkkiz istiqal mücahidindən, Milli Şura üzvlərindən biri olan Nəsib bəyin Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasındaki böyük tərəfəsi iddia olunmalıdır.

1919-cu ilin mart ayında yeni hökumətin rəhbərliyinə keçidiyi üçün xalq maarifi və dini etiqad naziri vəzifəsindən kənarlaşsa da,

bu sahəni diqqətdən kənardan qoymayıb. Fətəli xan Xoyskinin rəhbərlik etdiyi hökumət istefaya gedəndən sonra yeni hökumət təşkil edən baş nazir Nəsib bəy Yusifbəyli daxili işlər naziri vəzifəsini də icra edib. 1920-ci ilin martına qədər dönyanın böyük dövlətləri Azərbaycanın istiqaliyyətini tanıdı, çoxminli ordu formalaşdırıldı, Nəsib bəyin təklifi ilə Bakı Dövlət Universiteti açıldı, 100 nəfer azərbaycanlı gənc xaricdə oxumağa göndərilib, torpaq İslahati haqqında qanun layihəsi hazırlanıb, Azərbaycanın milli pulu dövriyyəyə buraxılıb. Azərbaycan müəllimlərinin III Qurultayının keçirilməsində de Nəsib bəyin xüsusi rolu qeyd olunmalıdır.

Milli hökumətin Tiflisdən Gəncəyə gelişinin ilk günlərindən aktiv milli təhsil siyaseti və quruculuğuna girişən maarif naziri, böyük ziyan Nəsib bəy Yusifbəylinin rəhbərliyi ilə Xalq Maarifi və Dini Etiqad Nazirliyinin strukturunu təsdiq edilir, ölkədə fəaliyyət göstərən bütün maarif və mədəniyyət ocaqları, məktəblər onun tabeçiliyinə verilir. Nəsib bəyin maarif sahəsində atlığı ilk addımlardan biri yüksək vəzifələrə azərbaycanlıları irəli çəkməsi olub. Qaynaqlar göstərir ki, 1918-ci ilin tek-cə avqust ayı ərzində azərbaycanlıların six yaşadığı Gəncə, Şuşa, Cavanşir, Zəngəzur qəzalarının xalq maarifi müfettişliyində çalışan milliyyətçi erməni və rus rəhber maarif işçiləri vəzifələrindən azad edilib, onların yerinə milli kadrlar təyin olunub.

Nəsib bəy Yusifbəylinin nazir olduğu müddədə xalq maarifinin milli konsepsiya əsasında təşkili özlə plana çəkilib, ümumi icbari təhsil layihələri hazırlanıb, kənd və şəhərlərdə yeni məktəblər açılıb, milli məktəblər üçün mülliim hazırlanması probleminin həlliə dəqiqərtarlılıq, Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan bölməsinin Firdan bay Köçərlinin təşəbbüsü və səyi ilə Qazaxa köçürürlük fəaliyyətə başlaması reallaşdırılıb.

Təhsildə milliləşmə prosesində yaranan çətinlikləri nəzərə alan Nəsib bəy nazirliyin təklifi ilə şəhərlərdə Dövlət dilini məcburi fənn kimi tədris etmək şərtlə paralel olaraq rus bölmələrinin yaradılmasına razılıq verir. Həmin dövrde azərbaycanlı uşaqların yalnız milliləşdirilmiş məktəblərdə təhsil almaları tələb edildi. Lakin müstəsna hələlarda ana dilində danışa bilməyen uşaqlar Xalq Maarifi Nazirliyinin xüsusi razılığı ilə rusca təhsil-

ıə buraxıla bilərdi. Tarixi ədalet naminə demək lazımdır ki, təhsildə bu cür milliləşmə siyaseti milli təhsil tarixində müstəsna rolu olan tarixi adımdır. Məhz Nəsib bəy Yusifbəylinin birbaşa rəhbərliyi ilə hazırlanıb həyata keçirilən həmin qərarlar sayəsində Azərbaycanda ümumi təhsil müəssisələrində tədrisin təşkilinin ana dilində aparılmasına dair milli maarifçilərin yüz illərlə arzuladıqları milli ideya gerçəkləşdi. Azərbaycan türkçəsi Dövlət dili statusu qazandı, ana dilimiz əsas telim-terbiyə, təhsil dilinə çevrildi.

1919-cu ildə Azərbaycanda dövlət orta təhsil müəssisələrinin sayı 23-ə çatdırılıb, 6 kişi, 4 qadın gimnaziyası, 5 realni məktəb, 3 müəllimlər seminariyası, 3 "Müqəddəs Nina" qız məktəbi, politexnik məktəb və kommersiya məktəbi fəaliyyət göstərib. Bakı Qadın Seminariyası Kişi Seminariyasına çevrilib, orada təhsil alanlar üçün pansion açılıb.

1918-1919-cu illərdə Gəncə Müəllimlər Seminariyası milliləşdirilib, Bakıda darülmüəllimin və darülmüəllimat, Nuxada darülmüəllimin açılıb, Zaqaṭala, Ağdam və Şuşada belə müəssisələrin yaradılması qərara alınıb. Milliləşdirilmiş məktəblərde ümumi türk tarixi, təlim rus dilində olan tədris ocaqlarında heftədə 3-4 saat Azərbaycan dili keçirilirdi. Orta təhsilin milliləşdirilməsi reallaşdırılıb, Abdulla Şaiqin təşəbbüsü ilə bütün dərsler rus dilində keçirilən Bakı I realni məktəbində Azərbaycan dili üzrə üç sayılı kurs açılıb.

Bir tərəfdən, elmi və pedagoji kadrlar hazırlanıb, üçün ali və orta ixtisas məktəbləri açılıb, o biri tərəfdən nəşriyyat-tərcümə komissiyasının köməyi ilə dərsliklər hazırlanıb çap etdirilib. Həmin dövrə "Türk əlifbası və ilk qiraət", "Türk qiraəti", "Yeni məktəb", "Rəhbəri-sərf", "Təzə elmü'l-hesab", "Ədəbiyyat dərsleri", "Son türk əlifbası", "Hesab məsələləri məcmuəsi", "Rehbəri-cəbr", "Milli qiraət", "Müntəxəbat", "Türk ədiblərində nümunələr" və digər dərsliklər neşr olunub.

1920-ci ilin martına qədər baş nazir vəzifəsində çalışmış Nəsib bəy Yusifbəyli Aprel çevrilişindən sonra Parlamentin axırıcı iclasından qayıdib ailəsi ilə son görüşündə: "Fələk məni çox yüksəltdi. Fəqət mən dünən ən bədbəxt insaniyam", - söyləyib. Həmin il may ayının əvvələrində Nəsib bəy Yusifbəyli ölkədəki xaos və özbaşınlıqdan istifadə edən quldurlar tərəfindən qətlə yetirilib.

Əminlik ki, "Müstəqil Azərbaycan" ideyasının və təhsil sisteminin milliləşdirilməsi konsepsiyanın mülliifi, böyük maarifçi Nəsib bəy Yusifbəylinin ruhu bu gün şaddır. Çünkü onun arzuladığı kimi, əsası ulu önder Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş, Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin daha da inkişaf etdirdiyi müstəqil Azərbaycan Respublikası hazırda özünün ərazi bütövlüyünü bərpa etmiş bir dövlətdir, dünən yanın iqtisadi-siyasi və mədəni cəhətdən inkişaf etmiş ölkələri sırasında layiqli yer tutur. Nəsib bəy Yusifbəylinin uğrunda mübarizə apardığı anadilli təhsil sistemi çoxdan reallığa çevrilib, həzirdə Azərbaycan təhsili sürətli dönya təhsil sistemini ineqrasiya olunmaqdadır.

Emin QASIMOV,
"Respublika".